

संस्कृत-विश्वविद्यालय, काशी, काशी, भारत-वर्ष १९५०

पुस्तक-सूची

- १. भाषा-शास्त्र ०-१-०
- २. विश्व-विद्यालय ०-१-०
- ३. An Examination of Sankara's Sūkhya refutation 1-0-0

श्रीमद्भक्तकव्यार्चन-विश्वविद्यालय, काशी, काशी, भारत-वर्ष १९५०

श्रीमती

वेदस्तुतिः

संस्कृत-
भाषा-शास्त्र-
विभाग-
काशी-
विश्व-
विद्या-
लय-
काशी-
भारत-
वर्ष-
१९५०

श्रीमती

काशी-
विश्व-
विद्या-
लय-
काशी-
भारत-
वर्ष-
१९५०

काशी-
विश्व-
विद्या-
लय-
काशी-
भारत-
वर्ष-
१९५०

१९५०

१९५०

१-०-०

सर्वं एकस्मिन् च । कर्मभूता विरजयिषः । मयि विषयवदाः अविनः सर्वेन ११ योके
परमोके च विशेषेण कलाः] वृत्तयोः व्यवहारो येषां ते ॥६॥

स्वकृतपुरेष्वर्माभ्यवहिरन्तरसंवरणं
तत्र पुरुषं वदन्त्वसितलक्षतिकृत्तौशकृत्तम् ।
इति नृगतिं विविच्य कवयो निगमावपनं
भक्त उपमसते किञ्चममवं मुचि विश्वसिन्नाः ॥७॥

स्वकृतपुरेति । मन्त्रकृतेषु पुत्रेषु देवतिर्वन्मनुष्यादिकगतिवदमित्युक्तिवृत्तम् ।
पुरुषे जीवं अलक्षकं अत्रिणं कृतं तदर्थं ये वदन्ति । कर्मभूतम् । अत्रहिरन्तरसंवरणम् ।
न तेषां वाक्यान्वयान्नेतेन संवरणं आवरणं मन्त्र इति । इति नृगतिं विविच्य स्व-
मन्त्रकृतेषु जीवगतिं ज्ञान्वा कवयो विपुलाः मन्त्रोक्तं च तेषाममवं न-वादिदिवर्तकं गुणम् ॥
कर्मभूतं ? निगमावपनं निगमा येषां भावयन्त्यादुःखकर्मिण्यन्तम् । यथा तद्वन्तः
जानायावपनमात्रं लेखं तथा तद्वन्तेतद्वन्तः कर्मणां तद्वन्तः कर्मके-पर्वः । कर्मभूताः
कवयः । इति विश्वसिन्नाः नृगोपेव मन्त्रकृति निश्चालं कुर्वन्तः ॥७॥

दुरवगमात्मतस्वनिगमाय तत्रात्तननो-
अरिणमहाभूतच्छिपपरिदर्शपरिध्रमजाः ।
न परिलक्ष्यन्ति केचिदपवर्गमपीधर ते
अरजमरोऽहंसकुलमङ्गविगृष्टगृहाः ॥८॥

दुरवगमात्मतस्वनिगमायैति । दुरवगमद्वयनेन वतो कानं यत्र स आत्मा
येनापि ज्ञानुमहाभूतस्तत्र च तत्रापि दुर्येवं कर्म निश्चालं ज्ञानाय आत्तननोः स्वीकृत-
वेदस्तत्र अरिणमहो यो महाभूतसमुद्रस्तत्र परिदर्शो बहुधाशोचने तत्रैव परिध्रमजाः
क्षिप्तः धर्मो येषां ते हे ईधर एतद्व्याः केचिद्विदमन् यथा अरजमरोऽपि मोक्षपुत्रयपि
न परिलक्ष्यन्ति न कर्मभूताः/पर्वः । कर्मभूता मन्त्राः ? ते कर्म च तेषामरौरीकाव्या ये
ईमास्तेषां कर्म समूहान्पञ्चार्थं विगृह्य गृहं यैस्ते ॥८॥

त्वयनुपपन्नं कुलायमिदमात्ममुह्यतिपयन-
कारिण तपोन्मुखे त्वयि हिते शिष्य आत्मनि च ।

तर्हि न सन्न चासद्भयं न च कालजवः

किमपि न तत्र शास्त्रमवकृष्य शयीत यदा ॥ ११ ॥

क इति । इह संसारे कथंति मेरे । अत्रतरं सर्वनाम्निनां पूर्वमेव सिद्धं त्वां बुद्धि
 विवर्ते अत्ररज्यस्यस्यः पश्चात्तन्मयो मन्व तादृशः को वेद् आभाति । न कोपीत्यर्थः ।
 यतः सदासाहचरिभ्यसा उद्यात् उत्पन्नो जाय इत्यर्थः । यमस्तु इत्याद्यमस्तु पश्चात्
 उभये देवतया उत्पन्नाः । तर्हि यमवान् सर्वमवकृष्य शयीत यत्परं करोति तर्हि न
 सद्भावं न चासद्भावं न च उभयं यतः कालजवः आश्रयेत्येति न । न वा
 तत्र सम्पिन्दव्ये किमपि शार्दं वेत्तुत्यादि । ॥ ११ ॥

जनिमसतः मतो मृतिमुत्तात्मनि ये च भिदा

विषण्मृतं स्मरन्तुप्रविष्टान्ति त आरुपितैः ।

त्रिगुणमयःपुमानितिभिदा यत्रबोधकृता

त्वयि न ततः परत्र स भवेदवबोधरसे ॥१२॥

जनिमसत इति । वैश्वानराः असतो पृथारेभ्यो जायति वैश्वानरावस्तु त ।
 जालनो बुद्धिं नरानं चाहुः तया जीनात्तच्छब्दः जालयनि भिदा बोधनां वेदमहाकुर्वन्ति
 अन्ये पुनः शास्त्रवैश्वेदिकयो कोमिन्मय विषयं कर्तुं कर्मकर्मं सत्यं कर्मकर्मं ते सर्वं
 भावयित्वाः भारोभ्योः अनेः कृता स्मरन्ति विव्यवन्ति तत्र च शिष्येभ्य उपदिशन्ति ।
 त्रिगुणमयःपुमानितिभिदा येते यद् अस्माद् मनोरहस्यं जलानहस्यं यवकल्पकला-
 ज्ञानदेव जायते । तदेवाह ततःपरचेति । त्रिगुणकल्पान् परे त्वयि भवबोधरसे ज्ञातेकर्मने
 त न मनेत् कर्मयो न मनेत् ॥१२॥

सद्यिव मनस्विदृशयि विनात्यतशमनुजात्

सद्यिभूजान्स्वशेषमिदमात्मतयात्मविदः ।

न हि विवृतिं स्वजन्ति कनकस्य तदात्मतया

स्वकृतमनुप्रविष्टमिदमात्मतयावसितम् ॥१३॥

सद्यिव मन इति । जामनुजान् जगद्गुरुमन्वय्यात्मन् यदुपपदेत्तयात् कनकस्यस्यभावे
 सद्यिव विवृति । कनकपूर्णं कनकं । विवृत्तं गुणमवशेषितम् । आत्मविदो ज्ञानिव इव

अथ भक्षेणं सम्पूर्णे ज्ञान्यतया ब्रह्मणा मद्भिर्ब्रह्मणि तर्हि ब्रह्मेति जानन्ति । यथा
 कस्यार्थिनो कश्चिन्नः कनकात्मतया कनकस्य विहर्ति कुण्डलादिर्के न हि त्वमस्ति तथा
 सानुते यगन्ता इदं मनुष्यविदुं सर्वज्ञानन्तं भगवतोनुपेतो यस्मिन्मयाविषमिदं जगत्
 ब्रह्मणामभिहितरक्षितं विपरितन्त्रित्वैः ॥ १३ ॥

तव परि ये चरन्त्यखिलसत्त्वनिकेततया

त उत पदाक्रमन्त्यदिगपथ्य क्षिरो निर्वातेः ।

परिवयसे पशूनिव गिरा विबुधानपि तां-

स्त्वपि कृतसौहृदाः खलु पुनन्ति न ये विमुखाः ॥ १४ ॥

तव परि ये चरन्तीति । ये तव तां अधिकसत्त्वनिकेततया अधिकसत्त्वेषु
 प्राप्तिमात्रेषु निहितं स्थानं यत्नं कृतं । तव जायस्यता । तथा परिवरन्ति तेषां कुर्वन्ति
 इत ए एव निर्कुर्वन्तीत्यर्थः । क्षिरोः अवसन्तस्य अवसन्तां कृत्वा पदाक्रमन्ति वात
 यस्मिन्नात् सुखोपनि कण्डहान् विबुधानपि एवं पशूनिव गिरा वाचा परिवयसे ब्रह्मणि ।
 स्वपि कृतसौहृदास्तु खलु निश्चयेन पुनन्ति सर्वज्ञानं पुनन्तीत्यर्थः । न ये विमुखाः
 न तु तवस्मिन्ना वा पार्थिव्यं यत्तत्त्वपि विमुखाः ॥ १४ ॥

त्वमकरणः स्वरादखिलकारकशाक्तिधर-

स्त्वव बलिमुद्रहन्ति समदन्त्यजयानिभिषाः ।

वर्षमुद्रोखिलक्षितिपतेरिव विश्वस्तुजो

विवधति यत्र ये त्वधिकृता भवतश्चकिताः ॥ १५ ॥

त्वमकरण इति । त्वमकरणं कर्त्तव्यनिर्दिष्टं यद्विहितं । पुनः स्वरात् स्वैरेव
 रूपेण गच्छत इति तथा । यत्र ये अधिककारकशक्तिधरः सकलकारकजायानां शक्ति
 सामर्थ्यं धरन्तीति तथा । अतोनिमित्तं तेषां अजयस्य यावत्तया तत्र बलिमुद्रहन्ति सम-
 दन्ति न भवन्ते कर्त्तव्यं तथा अन्त्येनं स्वरां दृष्टव्यं यत्र अतिब्रह्मिण्यपतेः सर्वनीयस्य
 तस्यो वर्षमुद्रो नववर्षावधिभवः सन्त्यजयज्यतस्यो बलिं यत्र ब्रह्मणि । किञ्च ये तु
 विश्वस्तुजो यत्र अतिब्रह्मणे त्वनाधिकृताः स्वातीत भवन्त्यजयज्यतस्यः नीताः
 अत्यन्तब्रह्मिण्यपि अत्यन्तं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

स्थिरचरजातयः स्युरजयोत्पनिमित्तधुजो
 विहार उदीक्षया यदि परस्य विमुक्त ततः ।
 न हि परस्य कश्चिदपरो न परश्च भवे-
 दियम इवापदस्य तव शून्यतुल्यां दधतः ॥ १६ ॥

स्थिरचरजातय इति । हे ततो विमुक्त मायात्मन्परहित । यदि परस्य तव
 उदीक्षया उदोच्छ्रया विहारो विहारः कीडा तया स्थिरचरजातयः स्थानरजतमभेदाः
 स्युः स्वयमेवोत्पन्नो । कवम्पुताः । अजयोत्पनिमित्तधुजः अजया प्रकृत्या उत्पिता
 सप्तस्यैवोत्पितं निमित्तं कर्माणि बुद्धय इति तथा । न हि परस्य अजरादपि
 कश्चिदपरो न हि परस्य कश्चिदपरो न परश्च भवेत् । इत्यत्र इवापदस्य
 तव शून्यतुल्यां दधतः ॥ १६ ॥

अपरिमिता ध्रुवास्तानुभूतो यदि सर्वगता-
 स्तर्हि न शास्यतेतिनियमो ध्रुव नेतरथा ।
 अजानि च यन्मर्यं तदविमुच्य नियन्तु भवेत्
 नममनुजानतां यदमर्तं मतदुष्टतया ॥१७॥

अपरिमिता इति । अपरिमिताः असम्पन्नाश्च ध्रुवाः कित्वाः तन्नुपतो जीवाः हे
 ध्रुव यदि सर्वगताः अत्यन्तं मर्येकुः न तर्हि शास्यतेतिह्यत्र त्वया नियमो नियमनश्च न
 सिद्ध्येदित्यर्थः । अजानानामात्मने सिद्ध्यतिज्ञानकभावो मर्येकेत्यर्थः । नेतरथा जीवस्य
 त्यापकमे भगवतोऽयुमे नियमकवियानकभावो भोतवन्त इतिभावः । अजानि च यन्मर्य-
 यिति । च ध्रुवैर्कर्मण्यं अजानं अज्ञानमकर्मण्यं अज्ञानमकर्मण्यं तद्विदुष्वप्येवमात्मज्ञान-
 यपरिगत्य मर्यकत्वमर्थं नियन्तु अज्ञान्यं नियमकं भवेदित्यर्थः । सर्वं सर्वं सर्वं मर्ये-
 त्वेवमनुजानतां अजानानाम् न दुष्टतया यदमर्तं यदमर्तं तदनुज्ञं न सम्पन्नमित्यर्थः ॥१७॥

न घटत उरुवः प्रकृतिपूरुषयोरजयो-
 कमधमुजा भवन्त्यसुभूतो जलबुद्बुदवत ।
 त्वयि न ह्यमे ततो विविधनामगुणैः परस्य
 सरित इवार्णवे मधुनि लिङ्गपुरक्षेपरताः ॥१८॥

न परत उद्भव इति । अन्वयोः पङ्क्तिवृत्तपदोद्भव उन्वयिः न परत इति उन्वयवृत्ता पङ्क्तिपुनरात्मयोगेन उद्भवतो जीवा भवन्ति यत्र नन्वाकुलयोगेन वृद्ध्युत्ता भवन्ति उद्भू, यतः सर्वकार्यं समेव ततः कारणान् स्वयि च इवे जीवाः परस्य तत्र विविधनामगुणैसात् स्थितित्तुः तितीना भवन्ति भवेत् सारिण इव । अथ च यदुदि भवेत्परसा यथा जीवा भवन्ति उद्भवित्त्वर्थः ॥१८॥

नृषु तत्र मायया भ्रममनीश्वरगत्य भुक्षं
 त्वयि सुधियोभवं वधति मायमनुग्रमवम् ।
 कथमनुवर्तता भयभयं तत्र यद् भुङ्कतिः
 सृजति मुहुस्त्रिणेभिरभयभङ्गरणेषु भयम् ॥ १९ ॥

नृषु त्वेति । सुधियः गर्वायु तत्र मायया भयं दुःखदुःखकारिणाम् भयपरय काला भवन्ते त्वयि त्वयं वधति । कथन्त्यां माय्यां अनुवचनम् । तेषां कारणं हीनत्वमर्थं पदमनुवर्तता भयभययोगेन । कथन्त्याः कालः ? विशेषिः जीवात्मवर्तकत्वमर्थो वेदयो मय तः ॥१९॥

विजितहृषीकृष्यायुभिरदान्तमनस्तुरगं
 य इह यतन्ति यन्तुमदिलोलमुपायस्त्रिवः ।
 न्यसनशतान्विता समबहाय गुरोभरणं
 यमिज इवाज सन्त्यङ्कतकर्णधरा जलधौ ॥२०॥

विजितहृषीकृष्यायुभिरिति । विशेषेण विजयि त्वधीनीकृष्याणि हृषीकृष्याणि यानि वायुया वैश्वेति अहायकमजानुरमतिशोर्षं ये वीतारिणः संवेव यन्तु विमर्हीतुं यतन्ति यत्नं कुर्वन्ति ते उपायस्त्रिवः साधनेभ्येव क्लेशं मनुवन्त इह संसारे तस्मिन् विद्वन्वीरवर्षः । हे भय किं कृष्या क्लेशं मनुवन्ति ? व्यसनशतान्विताः सन्त्ये गुरोभरणं समबहाय । कस्मिन् कं इव ? अङ्कतकर्णधरा यमिजो मयायानिव ॥२०॥

स्वजन्ममुतात्मदारधनधामधरासुरधै-

स्त्वयि सति किं नृणां श्रयत आत्मनि सर्वरमे ।

इति सद्ज्ञानता मिथुनतो रतये चरता

मुख्यमि को निवह स्वविहते स्वनिरस्तभगे ॥२१॥

स्वस्त्युतेति । भवतः स्वस्त्वान्न कुर्वतः पुण्यस्य सर्वरते आश्रयि आश्रयेन
 सुखिणे स्वयि इति सुखा, स्वस्त्वानिधिः किम् । न किमपीत्यर्थः । अमुकभेदेन प्राणाः ।
 इति तद् एवमन्वयारके तत्त्वार्थवस्तु तद्व्यवहारं इह संसारे नु इति किन्तु कः सुखमिति
 सुखं वदामि । न कोर्थात्कार्यं । अथान्वयान् । जगन्मतां रतये आश्रयताव मिथुनते
 मिथुनीय चरताह । अथान्वये संसारे । स्वविहते । स्वत एव विवेकेन इति अतिशय एव
 किन्तु त्वयि सुखं निरस्ता यत्त देधर्मात्तयो वस्तिवेद्यादये ॥२१॥

सुखि पुरुपुण्यतीर्थसदनाम्भुवयो विमदा-

त्वा उत भवत्यद्याम्बुजहृदोषभिवृद्धिजलत्वाः ।

वृषणि सकृन्मनस्त्वयि य आत्मनि नित्यसुखं

न पुनरुपासते पुरुषसारहरावसथान ॥२२॥

सुखि पुरुपुण्यतीर्थेति । ये विमदा जगयो इति पुरुषो ध्याये पुण्यतीर्थेति
 तत्रतदुत्प्रेषणार्थेति अथ च तीर्थानां पुरुषां पुरेण्ये ये लेख्ये । अथान्वयान् । अथवि-
 द्बुद्धिजलत्वाः । अथ वापि विन्दति किञ्चित्पुण्यवृद्धिर् इत्येतत् अहृदोर्भवत् वेदां ले-
 खत् । अथ च ते पुनर्भवत्पुण्यवृद्धिः अथरत्नादिभिर् इति वेदां ते ये नित्यसुखे
 आश्रयि स्वयि सकृन्मनो वदति ते पुनः पुनरुपासतहरावसथान पुण्यार्थां तारं
 विवेकादिभिर् इत्येति इत्येव आश्रयताव इत्येव न उपासते ॥२२॥

मत्त इवमुत्थितं सपिति चेन्ननु तर्कहर्तं

न्यभिचरति कच क्व च मृषा न तथोभयपुम् ।

न्यवहृतये विकल्प इषितोन्वपरम्परया

अमयति भारती त उरुहृषिमिकल्पजडान् ॥२३॥

मत्त इवमुत्थितमिति । मत्तः अथवा मत्तव्यादिद्वयितं कतरं अथ च सङ्गमनि
 मत्त मयति इति चेत् । नु इति किन्तु । नर्केण वृत्त्या इत्येवमिति । मत्त उरुहृषिं माहृति-

एतः कृषिन् अथविश्रति यथाजमानो राज्ञः उपाकाहेनः । शुक्तिरथा रत्नं कृषिन्तु वा
 भवति न तपोवपुस्तु सद्रतशालकं यन्तु तथा अथिकासादिदोषकर्म न भवति ।
 अथइत्येते अथरमान अथपरम्परया विकल्प इतिवः इष्टः । से तत्र यात्री वेदरथा
 यात्री उच्यन्तिभिः इतिउच्यन्तिश्रुतिभिः इत्यवपरात् कर्मपरतमान् भवन्ति ॥२३॥

न यदिदमथ आस न भविष्यदतो निधना-
 वनुमितमन्तरा त्वयि विभाति मृषैकरसे ।
 अत उपमीयते इविजजातिविकल्पपथै-
 र्विंतधमनोविलासमृतमित्यवबन्त्यनुधाः ॥२४॥

न यद्विधिति । यत् मन्वादिर्न भवत् अत्रे एतेः पूर्वं न मात यतो निधनात्
 अनु मन्वाकन्तरा न यद्विष्यति किन्तु एकरसे त्वयि अन्तरा यत्ने अनुमिर्न अनु-
 मिया सिद्धं यथा विधाति यतो इविजजातिविकल्पपथैः इविजानां यथाहीनां वा
 यद्विधितोऽपिनात्मा विकल्पना अथपरम्परेण स्वरूप उपमाने यन्माभ्योर्वा योतदतो
 यवमन्वा अथपरम्परेण न तु मन्वाकन्तराः । एतदर्थं विद्वत्पथोदितानां अतन्प-
 थोविनात्पर्यं अतु पूर्वं कर्त्तव्यं इति ये भवन्ति यन्मि ते अनुधाः ॥२४॥

स यदजया त्वजामनुशयीत गुणाञ्च जुषन्
 भजति सरूपतां तदनु मृत्युमपेतमगः ।
 त्वमुत जहासि तामहिरिव त्वचमाचभगो
 महसि महीयसेहगुणितोपरिभेदभगः ॥ २५ ॥

स यद्विधेति । स एव यद्विधे जीवो यत् मन्वाकन्तरात् अथवा अथपरम्प-
 रेण कृत्वा यथां यद्विधां महति वाजुशयीत ताननुदत्त जीवतां यान्मुपाकृत तस्या
 एवात् जुषन् तेवमगः सत् एवैतन्मं यद्विधे सरूपतां यद्विधे यजति । तदनु मर-
 तास्तु मृत्युमपि यजति । यद्विधेः । अथैवमगः । यतो निरस्ता देवर्षादिमता यत्न ।
 यन्तु तां योद्विधां जहासि । यद्विधेः सर्वः त्वयै यथा जहासि एतत् । अथ न यद्विधे
 लीकृतमगः अहमुचितोमेवाथैवर्षादिदेवे यद्विधे पूर्वजोऽहो महीयसे विराजसे ।
 अथविधेयमगः अन्वमन्वाया यथा यन्म तावतावन् ॥ २५ ॥

यदि न समुद्धारन्ति यतयो हृदि कावजटा
 दुरधिगमोसतां हृदि गतोऽस्मृतकण्ठमणिः ।
 अस्मृतपयोगिनामुभयतोऽप्यसुरा भगव-
 त्कनपगतान्तकाद्यनधिरुद्रपदाङ्गवतः ॥ २६ ॥

यदि न समुद्धारन्तीति । यद्यप्येव हृदि स्थिताः कावजटा कनकाक्षणा यदि न समुद्धारन्ति हृदीकूर्णमिति कर्हि केचनपि भगवान् हृदि यद्यपि दुरधिगमो दुःखेनापि काष्ठुनशक्यः । यत्तदां तु दुःखानेव । अस्मृतकण्ठमणिः । अस्मृतधात्री कण्ठमणिरिव न यो भगवान् । यथा कण्ठमणिः कण्ठे स्थितोति तं न तुल्यमिति यत्तुल्य विभक्त्या दुःखानेव प्रकथयति तथा हे भगवन् अस्मृतपयोगिनां यद्यप्येवार्थं न उपायवन्तस्तेषां भूभवतोऽप्यसुरासुः । तदुभयं निर्दिशन्ति यत्रयस्यान्तकासु यत्रयधेति । यत्रयतो यतो यस्मात् स तुल्यवतः कावः तन्माकावजटितः कालेति तेभ्यो दुःखं प्रकथयति तेन तीव्रवदकावमपि दुःखम् । ननु यवान् कर्णं दुःखं यत्रयोरप्यातः परं भवेदित्याशङ्क्यस्तुः यनधिरुद्रपदादिति । नाधिकं पदं यत्येति । यत्रयवर्णं नाधिरुद्रमिति स्थिताः कृष्णः शिवमःतीत्यर्थः ॥ २६ ॥

त्वदवगमी न केचि भवदुस्त्वशायाद्युभयो-
 गुणविपुषान्वयांस्तर्हि देहभृतां च गिरा ।
 अनुपुगमन्वहं सगुण गीतपरम्परया
 अथवाभूतो यतस्त्वमपवर्गगतिर्मनुजैः ॥ २७ ॥

भवदवगमीति । भवदवगमी भवत्परमपानिको भवदुस्त्वशायाद्युभयोः नवद्वयं इतिषोः दे दुःखाद्युभे कर्णयोः यद्योर्द्वयः दुःखं विदुषो दुःखं तयोः उच्यते । तन्मन्वाः तान् न केचि न जानाति यदि कर्हि देहभृतां देहाभिवानिषां च गिरौ न केचि विधिनिषेध-
 स्थित्यापेक्षित्येवमितिपरमपानिको यतुयेकीत्यर्थः । कुतः यतुजैः भववाचयित्वात्तुल्यैः सः यतिषोः यत्कथितकथरी यत्रयवर्गगतिर्त्वं यतुपुर्णं यतिदुर्गं यत्रयं यतिदिवसं सुखमीवपरम्परया यतः अथवाभूतः अथवेव यतः ॥ २७ ॥

युपतय एव ते न यपुरन्तमनन्तातया
 तामपि गदन्तागण्डानिषया ननु सावरणाः ।

स इव रज्जोसि दाम्नि बधस्ता सह यच्छ्रुतय-

स्त्वधि हि फलम्बतकिरसनेन भवसिधनाः ॥ २८ ॥

पुनश्च एवेति । पुनश्चः स्वर्गात् । पुनश्चाद्यः हेति ते तत्र स्वस्वकारस्य
 कर्मण्यथा कर्म न ययुः । एवमेव त एव न ययुरिति न किन्तु स्वस्वमि न याति
 स्वस्वकारस्य चार्त्तं दाम्निगतस्यमर्त्तवर्धः । ययुस्ता कस्य भवतोन्तर्क्येन्येन्यदिति यथा
 ययुस्तप्यामेति साधरथाः महतिवैभवंतुत्तरीणं ययुस्तप्यामेत्युक्ताः । यतु विद्यथे ।
 यथा कालेन सह दाम्नि परिभयति । यत् ययुस्तु भुतवापि तत्र याति । ययुस्तुः
 पुनश्चः । भवसिधनेन निषेधतुल्येन भवसिधनाः ययानेन निषेधे विद्यागम्यार्त्तं
 वासायेवाद्यः कथः । हि विद्यथेन त्वधि फलम्बि तायेव दाम्निगतयन्तीत्यर्थः ॥२८॥

॥ इति श्रीमहाश्वेतार्त्तविरचितसुखवीक्षासहिता वेदभूमिः समाप्ता ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीमहावीरभक्तशरणाय नमः ॥

॥ श्रीमहाशक्ति-सूक्तम् ॥ अथोक्तेः ॥ १ ॥

अथ श्रीमहाशक्तिभाचार्यविरचिताः श्रुतिगीताकारिकाः ॥

साङ्गताः श्रुतयः सर्वे समस्तमनोसुखम् ।
स्तुवन्ति शोपनाभाव एवापिहो भवेद्यथा ॥१॥
कालो ह्यसि कालेषु भवतीत्येवमि तिभतः ।
अथा सन्धा कालसंभवे कृष्णमेव विद्यान्ते ॥२॥ -
कथयन्नेतिहृदयाः साधनानि न कुर्वते ।
साक्षात्ते चार्थकिशाले किं वाच्या वराकथाः ॥३॥
कृष्ण एव सदा सेव्यो विद्यतिः पञ्चमा कुषीः ।
वरीस्यः वेदकथं सुखम् सेवसाकम् ॥४॥
कर्मकन हृदि केचित् सेव्यो शोपकविपद् ।
सेव्योऽच्छास्त्रस्य सेवकाः सन्तः सदा ॥५॥
सर्वे नमसास्तुभ्यः सर्वतोपविर्भितः ।
श्रीशक्तिस्तुभ्यं हि सर्वेषां विद्यान्ते ॥६॥
सुखायन्ता वतो श्रीवा निरायन्दं नमस्ततः ।
पूर्वाभ्यो हरिसत्सत्ताजीभिः सेव्या सुखाविधिः ॥७॥
कृष्णे हरी मन्वति परमायन्दसम्भराः
वर्तते वाच सन्देहः कथा सप्त विद्याविधा ॥८॥
अतःसन्तो न कर्मभ्यो वसिन्वाजीस्य वाक्यः ।
देहे कनुयुमे कृष्णे केन्द्रिकायां विभं चोत् ॥९॥
सर्वं एव हरेर्नतास्तुभ्यां वाच्यन्ते ह्यसि ।
यतः कृष्णो वक्षतीवाद् सन्वये वाक्यं नया ॥१०॥
कान्तार्थो भावित्वुक्ततः कृष्णं वजेद् दुषः ।
वर्त्मकं द्वाककान्तं विद्यतुहृते वन्दे वजेत् ॥११॥

भासितपूजनाया सर्वसमवायापयुक्तिः ॥
 न सङ्घितोपाकुल्यादुर्न परं मया लयेद् युवा ॥१२॥
 जीवार्ता मयादप्युपाहोषा भविष्यति न मयाया ।
 मयाच सफलं मया लये द्योतः कर्म ह्ये ॥१३॥
 सर्वथा सर्वतः सुखा मया एव न पाप्मे ।
 मयाः सुखित्पनीत्यदिः सेव्या मया न पाप्मे ॥१४॥
 युवर्ममभिनेयाती सर्वानन्दमनोभिनात् ।
 सर्वसेव्यो निवन्ता न विदुः सर्वेषु हि ॥१५॥
 सर्वभाषयिनिर्मुक्तः पूर्वैः कीर्त्तयितुस्ततः ।
 विविधं तं समाहित्य वाचन्ते जीवशास्त्रतः ॥१६॥
 विद्वन्ता जीवमपश्यन् हरिस्तेनात्मनो मयाः ।
 जीवा न मयापयाः कानि चिन्मया कानिनो मयाः ॥१७॥
 मयाकामयन्तं हि देवकिर्त्तयितुस्ततः ।
 कृष्णदेव मयादुर्न तं न तस्यैव मयात् ॥१८॥
 युवा दुर्मतिमान्मेव ये सेवन्ते मयाः ।
 कृष्णं मयादुर्नः कालो न तान् इति मयात् ॥१९॥
 मयात्मे मयासि ज्ञानमेवार्थं न मयात् युवा ।
 युक्तेषामते मया भविष्येव मयात्मे ॥२०॥
 सर्वकोषोपकारार्थं कृष्णेन साक्षितास्तु ते ।
 परिश्रमसि लोकायां निरुपाय मयाकथाः ॥२१॥
 युवादीन् सम्पत्तिवन्तं कृष्णः सेव्यो न मेः मया ।
 लयुक्तं मयात्मे मयात् ते ह्यु किञ्चित्तुःमयाः ॥२२॥
 परिश्रमसि लोकायां निरुपाय मयाकथाः ॥२३॥
 न मेवैत मयात् मयात् मयात्मेव मयात्मे ॥२४॥
 मयादुर्न सर्वथा सङ्घितं सेव्यमभिने मयात् ।
 मयात्मे मयात्मे मयात्मे मयात्मे मयात्मे ॥२५॥

श्रीमद्भक्तवार्त्तचिरविद्याः सुविनीताकारिकाः ।

समुज्ज्वलित्वादादि विद्यावृत्तं जगत्ततः ।

अविद्यायाश्च सङ्घर्षं न कृत्वा दिवसं भवेत् ॥२५॥

काष्ठाविदूतनर्षेणा न केनापि सुविनिष्कृता ।

दोषमन्वयमन्वयो हि केनोपै राता सुमन्व ॥२६॥

अपेक्षु अग्राणाया अन्वयमन्वेन तव न ।

अन्वयं तर्पथा कर्त्तुं ततोन्वयेन नृपेत् ॥२७॥

सुसन्वेषान्ते वस्तु सदान्तरं हरि भवेत् ।

अन्वया सुमन्वेषान्तेः तर्पथा सुसन्वेषान् ॥२८॥

कृत्वावन्वयः पदान्ते वाग्वानन्वेषाविवः ।

वेदा अपि न तन्वेषाः कतिपयवितुं स्वतः ॥२९॥

इत्येवं सुविनीतायाः सङ्क्षेपेण विवक्षितः ।

वर्षभविद्युत्तुतो हि अथास्तुतथा निश्चयने ॥३०॥

॥ इति श्रीमद्भक्तवार्त्तचिरविद्याः सुविनीताकारिकाः ॥

કે તે તેા ઇત્યદીક્ષા ના અને છે. અભિત-આ કેવળાં અને પરોપાધ-રોપના વસ્તુ-અવસ્થા-વિષય-વિશેષે વચ્ચે તેવા સર્વવ્યાપકાતીત અભિવિષયક ના આ વસ્તુવિષયને અને છે, તે એવે અનુચિત હોય તે તેનું ઇત્યન હોય, તેથી તેઓ અનુચિતને પરિવર્તણે સર્વેક બદલે ના અનુચિતને છે તેઓ સર્વવ્યાપક વિસ્તરણનું ઇત્યન હોય નથી પરંતુ સર્વવ્યાપક ના અનુચિતને તેનું ઇત્યન હોય છે. રક્ષા તેા અનુચિતવ્યાપક છે, સર્વવ્યાપક તે વિસ્તરણી અભિવિષયકની હોય છે, તેથી સર્વવ્યાપક ના અનુચિતને સર્વવ્યાપક અનુચિતને છે એમ તેઓ સર્વવ્યાપક સર્વવ્યાપકને અનુચિત-વ્યાપકને અને છે. આ પ્રકારે અનુચિતવસ્તુવિષયક વસ્તુ સર્વવ્યાપક અનુચિતને ના સર્વવ્યાપક અભિવિષયકને અનુચિતને વિષય વસ્તુ અનુચિતને નિર્ણય ના એ એમ વિસ્તરણી વિષયવ્યાપકને અનુચિતની વસ્તુ સિદ્ધિ થઈ રહે છે (૧)

સ્વકૃતપુરોષ્વામીષ્વબહિરન્તરસંવરણં

તत्र पुरुषं वदन्मयम्बिलशक्तिधूर्तोंऽशकृतम् ।

इति नृगतिं विविच्य कवयो निगमावपनं

भवत उपासनेऽङ्गुમભવં ભુવિ વિશ્વસિતાઃ ॥ ૭ ॥

शुभानन्दा यतां जीवा निगानन्दं जगद् वतः ।

पूर्णानन्दो हरिस्तस्माज्जीविः सेव्यः सुगार्थिभिः ॥ ૭ ॥

આ અનુચિત પુરુષો અભિવિષયકવિષયક અનુચિતને પરિવર્તણે અનુચિત વસ્તુ છે એ એમ વ્યક્તિને વિશેષીને વિષયકિત અભિવિષયક વસ્તુ અનુચિતને અનુચિતવ્યાપક અનુચિતને ઉપાસી છે, ૭.

એવે શુભાનન્દને છે અને અનુચિતવ્યાપક છે તેથી શુભાથી સ્વીકૃતિને પૂર્ણાનન્દ હોય છે, ૭.

આ અનુચિત પુરુષો-રોપવિષયકવિષયક સર્વવ્યાપક-અનુચિત પુરુષ એવે પરિવર્તણે અનુચિત અનુચિતવ્યાપક શુભાને રક્ષિત ના છે, તથાપિ અનુચિત પુરુષ તે સર્વ છે તેથી, સર્વ વિષય વ્યાપક છે અનુચિતવ્યાપક અનુચિત વિસ્તરણા સિદ્ધિ સર્વ છે, તે સર્વ પુરુષો પ્રવિષ્ટ અને વસ્તુ અનુચિતવ્યાપક-વિસ્તરણાનુચિતવ્યાપક છે, તેથી ઇત્ય વસ્તુ સર્વવ્યાપક તે અભિવિષય ના છે, તથાપિ વિષયવ્યાપકને વિષયકિતવ્યાપક અનુચિત હોયે ઇત્ય વિસ્તરણા થયે છે, તેથી અનુચિતવ્યાપક-વ્યાપકવ્યાપકને અનુચિતવ્યાપક છે, અને તથા પુરુષો શુભાને ઇત્ય તદ્દિ ઇત્યાં વસ્તુને અભિવિષય ના તે ઇત્ય વિષયવ્યાપક થયે છે. અનુચિતવ્યાપક ના ના સર્વ અનુચિતવ્યાપકને અને ઇત્યાં વેદવ્યાપકવ્યાપક છે, અનુચિત-વ્યાપકવ્યાપક છે તેથી તે ઇત્યાં વસ્તુ અનુચિતવ્યાપક-વ્યાપક નથી, પરંતુ ઇત્ય વિષયકિતવ્યાપક છે તેથી અનુચિતવ્યાપક વસ્તુ અનુચિતવ્યાપકને અનુચિત છે, અને તેથી વ્યાપકવ્યાપક અભિવિષય વસ્તુ ઇત્ય અનુચિતવ્યાપક-વિષયવ્યાપક થાય છે, એમ 'અનુચિતવ્યાપક' થા થયેલ હોય છે. અનુચિત તે અનુચિતવ્યાપક ના ઇત્યાં અનુચિતવ્યાપક વસ્તુ વ્યાપક છે એમ 'અનુચિત' થયેલ છે. આ પ્રકારે અનુચિતવ્યાપક-વ્યાપકવ્યાપકને ઇત્ય એવેને નથી તેઓ ના અનુચિતવ્યાપક ઇત્ય નથી એમ વિસ્તરણાં હોય હોય છે કે એ પ્રકારની વ્યક્તિને-

નથી-એવાધાર્મિકો હતા ત્યાર-તેમો યોગ્યપરોપિ મુદ્દુરુદ્ધ અન્નમત્કલ્પમાત્રેય પુણ્યોને પતિને વર્તમાન કાલ ઉત્તમ-પદ્મીવપુત્ર-વંશસ્વરૂપ પતિવશ્યુ ત્યાં હો છે, તેથી અને પુનિમો પિત્ર હામિ, એ પ્રકારે ભવત્કલ્પ અ કલ્પુ આપણે જાન્ય છે એમ વિચાર્યુ હતી અવકલ્પકામાં પ્રવિભવ્ય છેવ આજ્ઞાકાલક ત્યામનું પ્રવિભાન હતી પુનિમુ પદ્ય ત્યામન આપતી યોગ્યિતિમાં એ વર્ષ રહે છે એમ કિલ હતું. (૫)

નિમૃતમરુમ્મનોક્ષદ્વયોગયુજો હૃદિ યન્
 મુનય ઉપાસતે તદગ્નેયોપિ યયુઃ સ્મરણાન્ ।
 સ્થિય ઉરગેન્દ્રભોગમુજદષ્ટદ્વિષકધિયો
 વયમપિ તે સમાઃ સમદ્દશોક્તિસ્ત્રોજસુધાઃ ॥ ૧૦ ॥
 સર્વ એ હરેર્મત્કાસ્તુન્યા યાન્ મન્યતે હરિઃ ।
 અતઃ કૃષ્ણો યથાસ્મીયાન્ મન્યતે ભજનં તથા ॥ ૧૦ ॥

નિમૃતપદ-મનોક્ષ હરોપમુદ્ધ પુનિમો કાવચાં રવિ ઉપાસે છે તેને અ સ્મરણી આપણ અરિ પદ્ય પ્રાપ્ત યવ છે અને હરો-રમેગમુમરુદ્ધવિવરણી ધામિ તેમ અ અને પદ્ય પ્રાપ્ત થામિ હામિ, હામ્ય કે અદ્વિતીય-પુણ્ય તેમો આપણા હેવાથી કમલ આપને તે કાલ અ છે. ૧૦.
 એમને હરિ યને તે સર્વ અ હરિના મત્કા ત્યામ છે, તેથી એ પ્રકારે પુણ્ય આપણ યને તે પ્રકારે આપ આપણા છે. ૧૦.

પ્રાણ્યમો મનુન્નિઆપુને-કલ્પકારે મને અને પદ્યને આજ્ઞો-અ-વિવિને-એમણે નિતરામ સર્વો કે કિલ નિમૃતપદ-મનોક્ષહરોપમુદ્ધ-રવોપમે પેલાજ-નેવે હતી નિતરામ કલ્પકલિતના પુનિમો વર્તમાનને કાવચાં મનમુન્યલિમિ અવકાલે ઉપાસે છે, અવકાલ્ય પદ હા સ્થાપે છે, તે અ અવકાલ્ય-પદે તેમના અદ્વિ-કિમુપાસાદિ-પદ્ય પુનિમો સ્મરણી પ્રાપ્ત થાવ છે, અવકાલ્ય એ અ મન નિરિદ્ધ થાવ છે તે અ સ્મરણે તેમો પ્રાપ્ત થાવ છે, તેથી વિવિતની અને વિવિતની પદ્ય ત્યામ અ મનિ હામિ અવકાલ્ય પ્રવિભવ અ ત્યામ છે અરિ કે પ્રમાણ્ય પદ્ય એમ કલિત હતું. આ કલ્પની તે અ-તમું પદ્ય પદ્ય છે, પદ્ય પદ્યિતું પદ્ય આપને અ પ્રાપ્ત થાવ છે, હરો-રમે કોવચ-નેવક હામુપ-આપણ સુતરામાં-પ્રવિભાન-એવની પો-પુદિ-વિવિને સમ-વિવિત-એ કાથી અ-તમ વિદ્યુ પદ્યોથી અને કાવચામીન અ-તમું અ અને પુનિમો પદ્ય તે અ અવકાલ્ય-પદ્યે પ્રાપ્ત થામિ હામિ, એ પ્રકારે આપણ પુણ્યો અને આપણી કલ્પો-એવને આપ પ્રાપ્ત થામિ છે તે અને અ-આપને તે કાલ કાવચ-એ, હામ્ય કે આપ અવકાલ્ય કમલ છે, સર્વે અ અવકાલ્યે કમલે યામે છે, હામ્ય કે તેમો સર્વ પદ્ય આપણ અ અદ્વિતીય-પુણ્ય પ્રાપ્ત થાવ હો છે. પુનિમોનું આજ્ઞકાલ્ય પ્રાપ્ત અ છે, હામિને તે આજ્ઞકાલ્ય આપ અવકાલ્યે છે એ આપનામિ આજ્ઞકાલ્ય અ હા થાવ છે, હામ્ય કે અવકાલ્ય અ તેમનું આપણ છે, અમિત્કારકોપુ યોવિદ્યોનું પદ્ય આપણ આજ્ઞકાલ્ય અ છે, અને 'સર્વે વેદ કાવચામનિ-વાવેવન પ્રકારે અને પુનિમો પદ્ય આપણ આજ્ઞકાલ્ય અ સુતરા પ્રાપ્ત હતીમિ હામિ. આ પ્રકારે કાલ અવકાલ્ય-પ્રવિભાન-પુનિમોનું પદ્ય વર્તમાન આપણો અ કિલ વર્ષ રહે છે. (૧૦)

